

MŰHELY

**FERENCZI SÁNDOR AZ ORTODOXIA ÉS
A HETERODOXIA KÖZÖTT ****Ernst Falzeder*

„*Valami mindig balul ütött ki körülötte*”
(Bálint, 1949, 215.)

Amikor mintegy 25 évvel ezelőtt doktori disszertációmát írtam Ferenczi Sándorról és Bálint Mihályról, még igazoltnak láttam kijelenteni: „Ma a pszichoanalízis valóban nagyon alapos tanulmányozására van szükség ahhoz, hogy megértsük, milyen fontos szerepet játszott Ferenczi annak idején, ugyanis oly ritkán idézik, és oly kevés elképzelését fogadta be saját neve alatt a pszichoanalízis” (Falzeder, 1985, 50.). Időközben teljesen megváltozott a helyzet. Fontos források jelentek meg, mint a *Klinikai napló* (1996), levelezése Freuddal (2000-2005), és az úgynevezett Bizottság körlevelei (Wittenberger és Tögel, 1999-2006), valamint a közelmúltban a Ferenczi–Jones levelezés (2008). Más közvetlen források, mint például levelezése Otto Rankkal, hozzáférhetőek a levéltárakban. Számos könyvet és tanulmányt szenteltek életének és munkásságának. Az IPA nemzetközi konferenciáin külön szekciók foglalkoztak Ferenczivel, és szép számmal rendeztek kizárólag neki szentelt nemzetközi találkozókat.

Ezzel párhuzamosan a pszichoanalízis történetírása is jelentős változásokon esett át. Egyrészt az utolsó két évtizedben sokkal több elsődleges forrás jelent meg vagy vált hozzáférhetővé, mint az azt megelőző

* A "Ferenczi hazatér" c. nemzetközi konferencián, Miskolcon, 2008. november 28-án elhangzott előadás szövege. [a szerk.]

ötven évben. Igen kevés kivétellel, gyakorlatilag Freud összes „nagy” levelezése megjelent vagy a közeljövőben jelenik meg; összességében tehát bőséges mennyiségű megbízható anyag került elő (vö. Falzeder, 2007). Kisebbségi mértékben ugyanez igaz tanítványaira és követőire, akiknek legtöbbször már megszülettek az első részletes életrajzok.

Másrészt a pszichoanalízis történetével foglalkozó munkák általános jellege is megváltozott. Freud idealizálása, majd „Freud temetése” után egyre több szerző próbál eredeti kutatásra és közvetlen dokumentumokra támaszkodva új, kiegyensúlyozott képet festeni, elkerülve egyfelől az behódoló idealizálás csapdáját, másfelől azt, hogy a pszichoanalízis a történelem szemétdombjára kerüljön. Vezető folyóirataink, mint *International Journal of Psychoanalysis* vagy a *Journal of the American Psychoanalytic Association*, csak hogy néhány kiemelkedő példát említsek, olyan cikkeket jelentetnek meg, amelyek kritikusak Freuddal és elméletének központi vonatkozásaival szemben. A teljes szellemi hangulat és e történetírás feltételei egyaránt megváltoztak. A történész John Burnham már egy új korszak eljövételéről beszél, amelyet ő „új Freud tanulmányoknak” nevez (2006).

E változások között a Ferencziről kialakított általános kép is megváltozott. A korábban megbélyegzett, kiközösített, véglegesen elhallgattatott vagy őrültként nyilvánított Ferenczi mára, legalábbis bizonyos körökben, valamiféle ikonná vált. Ha ma élne, azt hiszem, meglepődne, ha nem megrémülne, látván, hogy néhány analitikus magát ferencziánusnak hívja, vagy hogy a legfontosabb tanúként, elődként vagy védőszentként használják őt a pszichoanalízis más nézőpontjaival, vagy akár Freuddal magával vívott harcaikban. Habár magam is hozzájárultam, és ma is hozzájárulok Ferenczi ezen reneszánszához és rehabilitációjához – hiszen Freud egyik legfontosabb és legkreatívabb tanítványa, akinek a jelenkori pszichoanalízisre gyakorolt hatását nehezen lehet túlbecsülni – valamelyest vegyes érzéseim vannak azzal kapcsolatban, hogy a mérleg nyelve időnként a másik szélsőség irányába mutat. Ferenczit beteg szerepbe öltöztették, hogy egy új iskola megalapítójaként imádják. Valójában pontosan annak konfliktusa fenyegette őt összeomlással, hogy feltétel nélkül felajánlotta magát az iskolának, az Úgynek, a feltételezett Igazságnak, ugyanakkor másfelől nonkomformista, lázadó és kreatív szellem maradt. Nem a könnyebb utat választotta, mint ahogyan mások tették; vagyis, hogy egy saját

iskolát alapítson, pusztán azért, hogy másokat később kizárjon belőle, ugyanúgy, ahogyan korábban ő maga volt kirekesztve.

Ahogyan Freud maga, úgy a követői – így Ferenczi – is az „Igazságot” keresték. Intellektuális konkvisztádorként egy új paradigmát akartak létrehozni a tudományban. Mint fiatal orvos, törvényszék szakértő, prostituáltak, bűnözők és szegények gyógyítója, mint liberális újságírók, politikusok, költők és festők barátja, mint a Royal Szálloda bohémja, Ferenczi már Freuddal való megismerkedése előtt régóta érdeklődött az új és izgalmas tabu témák és mozgalmak iránt. Írt a spiritizmusról, a szerelemről a tudományban, a női szexualitásról, a szexuális átmeneti fokozatokról, a korai magömlésről, a szexuális nevelésről, a hipnózisról, a neuraszténiáról és a pszichózisokról is, amikor értesült C. G. Jung új asszociációs kísérleteiről. Ezek nagy hatást gyakoroltak rá, amelynek eredményeképpen elkezdte Freud elméleteit tanulmányozni, amelyek, ahogyan azt Freudnak szóló legelső levelében írta, attól kezdve folyamatosan – valójában élete végéig – foglalkoztatták (1908. január 18.; Freud – Ferenczi, 2000, 61.).

Freudban Ferenczi szellemi apára és testvérre talált, egy radikális modellre, az ikonoklaszta [képromboló] szinte ideális típusára, aki kész mindent megkérdőjelezni, amire korábban hagyományos bölcsességként tekintettünk. Az Ügyhöz és e szellemi *konkvisztádor* „őshordájához” (Freud – Groddeck, 1974, 14.) csatlakozván, Ferenczi maga is ikonoklaszta lett, és egyre határozottabban szembesült az ezzel együtt járó dilemmával. Amennyire Freud kész volt megkérdőjelezni mindent, oly kevéssé hajlott arra, hogy hagyja magát megkérdőjelezni és feltétlen lojalitást várt el az Igazság meghódítására irányuló hadjáratában. Hiába volt serege „őshorda”, a tekintély és a fegyelem legalább annyira fontos volt számára, mint egy valódi hadseregben.

Ferenczi sokáig feltétel nélkül behódolt e fegyelemnek, amit a Mester különleges szimpátiával és megbecsüléssel jutalmazott. Ferenczit választotta ki Freud, hogy terjessze elő az IPA megalapítását egy szinte hihetetlenül tekintélyelvű szabályzat javaslatával együtt: az Egyesület állandó ülésének Zürichbe kell költöznie, Jungnak élet-hosszig tartó elnökséget kell vállalnia, ezen felül pedig különleges hatalommal kell őt felruházni – többek között bármely pszichoanalitikus publikáció vétőjogával. Ferenczi feltétel nélkül támogatta Freudot az Adlerrel, Stekellel és Bleulerrel kialakult konfliktusaiban. Amikor